

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

OGLEDI O HRVATSKOJ RENESANSNOJ KNJIŽEVNOSTI

Tomislav Bogdan

PRVA SVITLOS: STUDIJE O HRVATSKOJ RENESANSNOJ KNJIŽEVNOSTI

Zagreb: Matica hrvatska, 2017.

Knjiga Tomislava Bogdana *Prva svitlos: studije o hrvatskoj renesansnoj književnosti* objavljena je 2017. godine u Zagrebu u izdanju Matice hrvatske i obaseže 287 stranica. Uz 11 metodološki srodnih i kronološki poslaganih studija, knjiga donosi i bibliografske bilješke, kazalo imena te bilješku o autoru. U knjizi se autor bavi dubrovačkom i dalmatinskom književnošću prve polovice 16. stoljeća, a u povijesno poetičkoj rekonstrukciji te ranonovovjekovne književnosti od pomoći su mu u najvećoj mjeri bili radovi romanista s njemačkog govornog područja.

Kao i u svojoj prethodnoj knjizi *Ljubavi razlike* (2012), Bogdan se i u ovoj u više studija bavi ljubavnom lirikom inzistirajući, u više navrata, na opreznoj upotrebi pojma *petrarkizam*, koji se u dosadašnjim književno-historiografskim čitanjima preširoko shvaćao. Bogdan ističe da je ljubavna lirika bila jedan od najzastupljenijih i najvažnijih žanrova

u dubrovačkoj književnosti 15. i 16. stoljeća, no i da se cjelokupna liriska produkcija ljubavnog karaktera ne treba poistovjećivati s petrarkističkom, nego da bi se to trebalo činiti samo s onom koja se može dovesti u vezu s Petrarkinim *Kanconijerom*. Drugim riječima rečeno, prema Bogdanu petrarkistička lirika samo je jedan tip ljubavne lirike, a na polidiskurzivnost dubrovačke ljubavne lirike treba gledati pažljivo jer ona uz petrarkističku uključuje i liriku temeljenu na srednjovjekovnoj semantici dvorske ljubavi, liriku koja se temelji na hedonističkim koncepcijama ljubavnog odnosa, liriku koja se temelji na neoplatonizmu te pastoralnu ljubavnu liriku (s potonjom također treba biti oprezan u određivanju jer ju se često nastojalo poimati kao homogenu, najčešće u okrilju ljubavne lirike, a riječ je, dakako, o kompleksnijem konceptu koji se kod Dubrovčana također pokazao kao slojevitija pojava).

Na tragu reduciranijeg shvaćanja petrarkizma, u studiji *Držićev anti-petrarkizam*, Bogdan s jednakim oprezom gleda i na određenje anti-petrarkizma, držeći pritom da se često pogrešno tumačio te da nije svako odstupanje od petrarkizma antipetrarkizam. Primjećuje da ga gotovo i nema u dubrovačkoj lirici 16. stoljeća, ali da se javljao u Držićevim proznim djelima te u proznim i stihovanim dramama, gdje je mogao supostojati s petrarkizmom i gdje je, uz parodiju i instrumentalizaciju ljubavne lirike, bio komedio-grafsko i dramaturško sredstvo. Nadalje, Bogdan smatra i da je odnos starijih hrvatskih ljubavnih lirika i Petrarce ostao nedovoljno istražen pa u jednoj od studija, *Novi stari prijevodi iz Petrarkina* 'Kanconijera', predstavlja i dosad nezapažene prijevode dvaju soneta tog talijanskog pjesnika, pri čemu podsjeća da su stariji pisci prevodenju pristupali slobodnije nego što to danas nalažu pravila traduktologije.

O referencama na Petrarca, potencijalnim mogućnostima adaptacije talijanskih predložaka i afirmiranju antičkih motiva, Bogdan piše više u studiji 'Sladak san' – počeci dubrovačke književnosti i osamostalji-vanje fikcije govoreći pritom o anticipatorskom liriku Džori Držiću te problematizirajući njegove dvije pjesme u kojima se iznosi sadržaj sna. Za književni san drži da se „sve

više oslobađa moraliziranja i alegorije te postaje označitelj unutar književnih fenomena, podređenih logici književnoga” (70). Pod utjecajem zbivanja u talijanskoj lirici Bogdan u studiji *Dinko Ranjina kao književni kritik* promatra i ostavštinu Dinka Ranjine, primjerice uspoređuje njegovu proznu posvetu u zbirci lirskih pjesama *Pjesni razlike* i raspravu Bernarda Tassa *Ragionamento della poesia* (svjestan da je osim Tasse rasprave Ranjina vjerojatno imao doticaj i s antičkim tekstovima). Ranjinu nakanu da kroz svoje književne tekstove iznosi stavove o književnosti, svojevrsnu književnu kritiku (često pokazujući visoku razinu upućenosti u stvaralaštvo svojih sugrađana), Bogdan vidi i kao nastojanje da se uspostavi dubrovački književni kanon.

O tome da su dalmatinski i dubrovački autori bili upućeni u autor-ske opuse talijanskih pjesnika s kraja 15. i početka 16. stoljeća, kao i o spomenutoj poetičkoj heterogenosti ljubavne lirike, Bogdan piše i na primjeru Hanibala Lucića i njegove pjesme *Jur nijedna na svit vila*, u studiji 'Jur nijedna na svit vila' – novo čitanje, udaljavajući se pritom od dosadašnjih čitanja tog teksta (primjerice negirajući tragove neoplatonizma, važnosti folklornog utjecaja i sl.) te ističući sinkretizam književnih tradicija koje se u njoj ogledaju (primjerice, upućuje na proces adap-

tacije deskriptivne tehnike preuzete iz srednjovjekovne viteške epike u lirici). Nadalje, za razliku od uobičajenih pretpostavki da je pjesma Jeronima Vidulića *Ako mi ne daš lik* dokaz da je ljubavno pjesništvo u dvostruko rimovanim dvanaestercima nastalo u Dalmaciji te za razliku od stajališta da je ta pjesma utjecala na Menčetićevo i Držićevo stvaralaštvo, Bogdan u studiji *Jeronim Vidulić i počeci ljubavne lirike* tvrdi upravo suprotno. Premda su u Vidulićevoj pjesmi prisutni petrarkistički motivi i stilemi, za Bogdana ona nije petrarkistička nego podsjećá na trubadursku udvornu ljubav, a prizivanje socijalnog konteksta (koji je uz snažan individualizam odlika velikog dijela ljubavne lirike) i karakteristična rima obilježja su koja se mogu pronaći i kod najstarijih dubrovačkih pjesnika.

Lucićevo stvaralaštvo tema je još jedne studije, *Grad, država, poredak – Hanibal Lucić i Dubrovnik*, u kojoj na temelju pjesme *U pohvalu grada Dubrovnika* i drame *Robinja* Bogdan progovara o fascinaciji tog Hvaranina i političkog pisca Dubrovnikom te njegovim politički neutralnim prostorom, međunarodnim položajem kao i političkim poretkom. Izvor Lucićevih pozitivnih stavova prema Dubrovniku Bogdan vidi u velikom hvarskom pučkom ustanku (1510.–1514.) te Lucićevoj želji za izraženijom komunalnom

autonomijom Hvara. S druge strane, Lucićevo nespominjanje u dubrovačkih književnika autor objašnjava njegovim izrazitim proturskim, a istodobno ugrofilskim iskazima koji nisu bili u skladu s javnim političkim djelovanjem opreznih Dubrovčanina.

U knjigu je uz studiju o Barakovićevoj *Vili Slovinki*, 'Mudri čatnik' – *religiozni i literarni diskurz u 'Vili Slovinki'*, u kojoj se, među ostalim, Bogdan osvrće na kompoziciju tog spjeva, na ljubavnu epizodu, na odnos faksije i fiksije kao i na pitanje stila, uvrštena i studija *Nalješkovićeve maskerate*, koja se bavi lascivnom aluzivnošću i pitanjem homogenosti Nalješkovićeva pokladna opusa. Tu Bogdan upućuje na tehniku alegorizacije, opsceni pozadinski smisao Nalješkovićevih maskerata i na figurativna mjesta u njima.

Bogdanova su čitanja umnogome utemeljena u tvrdnji da je Dubrovnik nezaobilazna točka starije hrvatske književnosti te ishodište i žarište ljubavne lirike (o tome piše više u studiji *Urbana kultura i postanak ljubavne lirike*) koja se ugledala na talijansku književnost (pisanje na vernakularu, integriranje osnovnih tipova ljubavnih diskurza i sl.), ali i odražavala snažne procese individualizacije i povezanost s matičnom kulturom. Ono što karakterizira okupljene studije Tomislava Bogdana ustrajno je revaloriziranje uvriježenih stavova

književnih historiografa te revaloriziranje uobičajenih tvrdnji (bilo da kritizira poimanje prijevoda, bilo da Barakovićev spjev promatra u sklopu renesansne poetike i neopravdanih alegoričnih čitanja ljubavnih dionica ili da upućuje na traženje ravnoteže između kontekstualiziranja književnog teksta i njegove literarne prirode, što čini u studiji *Kratki spojevi: zamke kontekstualizacijskih pristupa renesansnoj književnosti*) koje potkrjepljuje bogatom argumentacijom, ali i preispitivanje svojih vlastitih stavova što je pokazatelj znanstvene zrelosti autora.

Kao što je i sam istaknuo, odabirom za naslov knjige sintagme *prva svitlos*, koja se kod Dinka Ranjine odnosila na Džoru Držića i Šišmunda Menčetića i kojom je Ranjina zapravo htio pokazati u kolikoj je mjeri cijenio lirski opus i pisanje na

narodnom jeziku kod tih autora, Bogdan je jasno htio dati do znanja kakvi su njegovi stavovi o djelima i autorima koje je u studijama objedinjenim u ovoj knjizi proučavao. S obzirom na to da se dobar dio studija odnosi na lirski opus renesansnih autora i na Bogdanovo se nastojanje da rasvijetli neka nova pitanja ili da preispita stara čitanja pojedinih tekstova može gledati kao na svojevrstu *svitlos*, odnosno nastojanje da se u žanrovski i rodno raznolikoj i bogatoj dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti obrati dodatna pozornost na lirsku ostavštinu, kojom se dosad, naravno, bavilo, ali i koja je često bila nepravedno zapostavljena. Okupljeni radovi zasigurno će tomu znatno pridonijeti, a jasnoća u metodologiji i iskazu pomoći u boljem razumijevanju tekstova starih hrvatskih pisaca.

Lidija Ban Matovac